

G. E. LESSING.

ΛΑΟΚΟΩΝ*

**

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Δ'.

Μετά τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὄλου παραπούσωμεν τὰς ιδιαιτέρας σκηνάς, ἐν αἷς ὁ Φιλοκτήτης δὲν παρισταται πλέον ως ὁ ἔγκαταλειμμένος ἀσθενῆς, καθ' ἃς ἐλπίζει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἀπελπιστικὴν ἐρημίαν καὶ νὰ φθάσῃ πάλιν εἰς τὸ βασίλειον αὐτοῦ, καθ' ἃς δηλαδὴ ἄπασα ἡ δυνατικὰ αὐτοῦ περιορίζεται ἐν τῇ δύνινηρᾳ πληγῇ. Οὕτος θρηνεῖ, οἰμώζει καὶ ὑπὸ τῶν τρομερωτέρων καταλαμβάνεται σπασμῶν. Κατὰ τούτου ιδίᾳ ἀπευθύνεται ἡ περὶ προσβολῆς τῆς εὐπρεπίας ἐνθασίς· ὁ δὲ τὴν ἐνθασίν ταύτην προσβάλλων εἶναι Ἀγγλος, ἀνὴρ δηλ. παρ' ὅ δὲν δύναται τις εὐχερῶς νὰ ὑποπτεύῃ φευδᾶ λεπτότητα καὶ ὄστις, ως τούτου πῦρ ἐμνήσθημεν, ἀριστα δικαιολογεῖ αὐτήν. Πάντα τὰ αἰσθήματα καὶ πάθη, λέγει οὗτος, πρὸς ἡ ἄλλοι ἐλαχίστην μόνον δύναται νὰ ἐπιδείξωσι συμπάθειαν, ἀποβαίνουσι προσβάλλτικά, δταν μεθ' ὑπερβέλεικῆς ἐκφράζωνται σφοδρότητος¹⁾. «Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἀτρεπέστερον καὶ ἀναξιότερον ἀνδρί, ἢ οὐ μόνον τὸ νὰ μὴ δύναται μεθ' ὑπομονῆς νὰ φέρῃ τὸ ἄλγος ἔστω καὶ τὸ σφοδρότατον, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ θρηνῇ καὶ νὰ κραυγάζῃ. Τῇ ἀληθείᾳ ὁ σωματικὸς πόνος διεγείρει συμπάθειαν. Ὁταν βλέπωμεν τίνα, μέλλοντα νὰ λάβῃ κτύπημα ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἢ τῆς κνήμης, συστελλόμεθα φυσικῶς καὶ σύρομεν πρὸς τὰ ὄπιδα τὸν ἴδιον βραχίονα ἢ τὴν κνήμην· ὅταν δὲ τὸ κτύπημα πραγματωθῇ, αἰσθανόμεθα αὐτὸ ἐξ ἵσου κατὰ τίνα βαθμὸν καὶ ὁ ὑποστάς αὐτὸ. Ἐξ ἵσου βέβαιον δύμως τυγχάνει, ὅτι τὸ κακὸν, ὅπερ ἡμεῖς αἰσθανόμεθα, δὲν εἴναι τόσον σημαντικόν· καὶ δύμως οὐδὲλλως ἀπέχομεν τοῦ ἡνὶ τεριφεούσωμεν τὸν βληθέντα, ὅταν γοεράν ὑψῷ φωνῆν, καθόδον δὲν εὑρίσκομεθα ἐν ἐκείνῃ τῇ σωματικῇ διαθέσει ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ κραυγάζωμεν μεθ' ὅσης σφοδρότητος καὶ αὐτός». — Οὐδὲν ἀπατλότερον τῶν γενικῶν νόμων διὰ τὰ ἡμέτερα αἰσθήματα. Τόσον λεπτὴν καὶ περίπλοκος εἶναι ἡ πλοκὴ αὐτῶν, ὥστε καὶ ἡ μάλιστα ἐπισταμένη ἐπ' αὐτῶν σκέψης ἥκιστα δύναται, ἐν μόνον καθαρὸν νῆπα συλλαβοῦσα, τοῦτο δι' ὅλων τῶν λοιπῶν διασταυρωμένων νημάτων ν' ἀκολουθήσῃ. Καὶ ἂν δ' ἐπιτύχῃ ἐτι τούτου, τίς ἡ ὧδεια; Ἐν τῇ φύσει οὐδὲν καθαρῶς μεμονωμένον αἰσθητὸν ὑπάρχει· ἐνὸς γεννωμένου, κατιάδες ἄλλων τοιούτων συγχρόνως προκύπτουσιν, ὃν καὶ τὸ ἐλάχιστον δύναται καθ' ὅλοκληριαν τὸ ἀρχικὸν νὰ μεταβάλῃ, οὔτως ὥστε ἐξαιρέσεις ἐπὶ ἐξαιρέσεων ἀναφύσουμεναι περιορίσουσιν ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸν τὸν ὑποτιθέμενον γενικὸν νόμον εἰς ἀπλῶν πεῖραν ἐν ὀλίγαις μεμονωμέναις περιπτώσει. —

*) Ἰδε ἀριθ. 7, σελ. 123—125.

1) The theory of Moral sentiments, by Adam Smith, Part. I. sect. 2, chap. 4 p. 41 (London, 1761).

Περιφρονοῦμεν ἐκεῖνον, ὃν ἀκούομεν σφοδρῶς νὰ κραυγάζῃ ὑπὸ τὸ κράτος σωματικοῦ δλγούς, λέγει ὁ Ἀγγλος. Ἄλλος οὐχὶ πάντοτε, οὐδὲ κατὰ πρώτην φοράν· οὐχὶ ὅταν βλέπωμεν τὸν πάσχοντα πᾶν τὸ δυνατὸν ποιοῦντα ἵνα καταπνίξῃ τὸν ἑαυτοῦ πόνον, οὐχὶ ὅταν ἄλλως γνωρίζωμεν αὐτὸν ως σταθερὸν ἄνδρα, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον ὅταν βλέπωμεν αὐτὸν νὰ παρέχῃ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτὸν τοῦ ἄλγους ἀποδίξεις τῆς σταθερότητος αὐτοῦ, ὅταν βλέπωμεν ὅτι τὸ ἄλγος δύναται νὰ ἔχαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς κραυγὴν, εἰς οὐδὲν δύμως πέρα ταύτης, οὗτος δὲ προτιμώτερον ἴγεται εἰς τὴν ἐπὶ μακρότερον διάρκειαν τοῦ πόνου νὰ ὑποκύψῃ ἢ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ μεταλλάξῃ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ, κανὸν ἔτι πόδυνατο νὰ ἐλπίσῃ ἐκ τῆς τοιαύτης μεταλλαγῆς τὴν τελείαν λῆσιν τῆς δύνης αὐτοῦ. Ταῦτα πάντα ἀπαντῶσι παρὰ τῷ Φιλοκτήτῃ.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι τὸ πίθικὸν μεγαλεῖον συνιδτατο τόσον εἰς ἀμετάβλητον πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ ἀγάπην, δύσον καὶ ἀναλλοιώτων μῆδος πρὸς τοὺς ιδίους ἐχθρούς. Τὸ μεγαλεῖον δὲ τοῦτο διατηρεῖ ὁ Φιλοκτήτης ἐν δλοῖς αὐτοῦ τοῖς βασάνοις. Ὁ πόνος αὐτοῦ δὲν ἐξήρανε τοὺς ὄφθαλμούς αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ παράσχωσιν αὐτῷ δάκρυα ἐπὶ τῇ τύχῃ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ φίλων. Ὁ πόνος αὐτοῦ οὐχὶ τοσοῦτον κατεδάμασεν αὐτόν, ὥστε, ἵν' ἀπαλλαγῇ, ἀπ' αὐτοῦ, νὰ συγχωρήσῃ τοὺς ιδίους ἐχθρούς καὶ παραδώσῃ ἑαυτὸν ἐκουσίως εἰς πάντας τοὺς ιδιοτελεῖς αὐτῶν σκοπούς. Τοῦτον δὲ τὸν ὡς βράχον εὐσταθῆ ἄνδρα ἐπερεπε νὰ περιφρονοῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι, διότι τὰ κύματα, ἀτινὰ δὲν δύνανται αὐτοὺς νὰ συγκλονίσωσι, τοιλάχιστον ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ πῆῃ; — Ὁμολογῷ ὅτι διλύνων ἐν γένει εὐρίσκων καλαισθούσιαν ἐν τῇ τοῦ Κικέρωνος φιλοσοφίᾳ, ἐλαχίστην δύμως ἐν ἐκείνῃ, ἢν ἐπιδείκνυσιν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανικῶν αὐτοῦ ζητημάτων: τῷ περὶ ὑπομονῆς ἐν τῷ σωματικῷ πόνῳ. Τοσοῦτον ἐξεγείρεται κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐκφράσεως τοῦ πόνου, ὥστε πόδυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι μονομάχον θέλει νὰ γινινάσῃ. Ἐν τούτῳ φαίνεται τὸ ἀνυπόμονον διορῶν, χωρὶς νὰ σκέπτηται ὅτι συγχάνεις ὁ πόνος ἐπ' ἐλάχιστον εἶναι ἐκουσίος, ἐνῷ ἡ ἀληθὴς ἀνδρία ἐν τῷ ἐκουσίῳ μόνον τῆς ἐνεργείας δύναται νὰ καταδειχθῇ. Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ἀκούει μόνον τὰς μεμψυμοιορίας καὶ τοὺς γόνους τοῦ Φιλοκτήτου, καθ' ὅλοκληριαν παρορῶν τὴν ἐπιλοιπὸν σταθεράν αὐτοῦ συμπεριφράν. Πόθεν δ' ἀλλαχόθεν θὰ πρέψετο τὸν πρὸς τὸν ὄπτορικὸν αὐτοῦ ἐπιθέσιν ἐναντίον τὸν ποιτῶν εὐκαιρίαν; «Δεινολογοῦντας παριστῶντες τοὺς γενναιοτέρους ἄνδρας θὰ καταστήσωσιν ημᾶς θηλυπρεπεῖς». Ὁφείλουσιν δύμως νὰ ἐπιτρέπωσιν αὐτοῖς νὰ μεμψυμοιορίσῃ, διότι τὸ θέατρον δὲν ἀποτελεῖ παλαιότερον. Εἰς πάντα καταδεικνυμένον ἡ ὄντων μαχητὴν πόμοζεν ἀξιοπρεπῶς τὸ πᾶν νὰ πράττῃ καὶ νὰ ὑψισταται. Οὐδεμία θωνὴ μεμψυμοιορίας αὐτοῦ ἔδει ν' ἀκούηται καὶ οὐδεὶς δύσυνηρός σπασμὸς νὰ παραπεπται. Καθόδον, τῶν πληγῶν καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ σκοπὸν ἐχόντων νὰ εὐφράνωσι τοὺς θεατές, κατ' ἀνάγκην ἔδει ν' τέχνη νὰ διδάσκῃ τὸν τοῦ αἰσθημάτος ἀπόκρυψιν. Η ἐλαχίστη τούτου ἐξωτερι-

κευσίς θὰ πηγειρε συμπάθειαν, θὰ ἑτίθει πάραυτα τέρῳ εἰς τὰ ψυχρά ἄμα καὶ σκληρά θεάματα. Ἐκεῖνο δύμως, ὅπερ ἐνταῦθα δὲν ἔτο πρέπον νὰ ἐγερθῇ, ἀποτελεῖ τὸν μόνον σκοπὸν τῆς τραγικῆς σκηνῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖ ἀκριβῶς ἀντίθετον ἥθος. Οἱ πηγαδεῖς αὐτῆς ὁφείλουσι νὰ δεικνύωσιν αἰσθημα, ὁφείλουσι νὰ ἔξωτεροικεύωσι τοὺς πόνους αὐτῶν, ἐπιτρέποντες τὴν ἐν ἑαυτοῖς ἐνέργειαν τῆς ἀπλῆς φύσεως. Προδίδοντες δύμως μεμελετημένην καὶ ἐπιβαλλομένην ἐνέργειαν τὴν ὑμετέραν καρδιαν ψυχράν καταλείπουσιν, οἱ δὲ κοθορνοφόροι πυγμάχοι θὰ ἥδυναντο τὸ πολὺ θαυμασμὸν μόνον νὰ διεγείωσι. Τῆς ὄνομασίας ταύτης ἄξια εἶναι πάντα τὰ πρόσωπα τῶν οὕτω καλουμένων Σενεκαϊκῶν τραγῳδιῶν, πέποιθα δ' ὅτι οἱ τῶν μονομάχων ἀγῶνες ἀπετέλουν τὸ κυριώτατον αἴτιον ἕνεκα τοῦ ὄποιον κατὰ τοδοῦτον οἱ Ρωμαῖοι ὑπελείθυσαν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ αὐτοῦ τοῦ μετρίου. Οἱ θεαταὶ ἐμάνθανον νὰ παραγνωρίζωσι πᾶσαν τὴν φύσιν ἐν τῷ αἰμοδαφεῖ ἀμφιθέατρῳ, ὅπου ἴδως εἰς Κτηνίας ἥδυνατο νὰ σπουδάσῃ τὴν τέχνην αὐτοῦ, οὐδέποτε δύμως εἰς Σοφοκλῆς. Ἡ τραγικὴ μεγαλοφύΐα, ἐθισθεῖδα ἐν ταῖς τεχνηταῖς ταύταις τοῦ θανάτου σκηναῖς, ἔδει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐκπέσῃ εἰς ἐπιδεικτιάδιν καὶ κομπασμόν. Ἄλλ' ὅσον δὲν ὀλίγον δύμως οἱ τοιοῦτοι κομπασμοὶ ἀληθῆς ἡρωϊσμὸν δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσι, τόσον δὲνίγον ἐπίσης δύνανται αἱ τοῦ Φιλοκτήτου μεμψυμοιρίαι νὰ καταστήσωσι τινὰ θηλυπρεπῆ. Καὶ αἱ μὲν δεινολογίαι, τῷ ἀνθρώπῳ ἀνήκουσι, τὰ δὲ κατορθώματα τῷ πηγῷ. Ἀμφότερα τὸν ἀνθρώπινον πηγανά πάρατίζουσιν, διὸ οὐδὲ θηλυπρεπής, οὐδὲ σκληρός εἶναι, ἀλλ' ὅτε μὲν ὡς τοιοῦτος ὅτε δὲν ὡς τοιοῦτος παρισταται ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων νῦν μὲν τῆς φύσεως νῦν δὲ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ καθήκοντος. Οὔτος ἀποτελεῖ τὸ Ὕψιστον ἐξ ὄσων νὴ σοφία δύναται νὰ παραγάγῃ καὶ ἡ τέχνη νὰ μιμηθῇ.

4. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔξοδοις ἀποτελεῖται τὸν εὐαίσθητον αὐτοῦ Φιλοκτήτην ἀπὸ περιφρονήσεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ σοφίας προύλαβε πᾶν ἄλλο, ὅπερ ἥδυνατο τὶς δὲλλως τε ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγλου παρατηρήσεως κατ' αὐτοῦ νὰ ὑπομνήσῃ. Διότι, εἰ καὶ δὲν περιφρονοῦμεν ἥδη πάντοτε τὸν ὑπὸ σωματικὸν πόνον κραυγάζοντα, ἀναμφίριστον δύμως εἶναι τὸ ἔξης ὅτι οὐχὶ τοσαύτην αἰσθανόμεθα πρὸς ἐκεῖνον συμπάθειαν οὐδὲν η κραυγὴ αὐτη φαίνεται ν' ἀπαιτῇ. Πᾶς δέον λοιπὸν νὰ διάγωσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες εὑρούνται ἐν συναφείᾳ μετὰ τοῦ κραυγάζοντος Φιλοκτήτου; Ὁφείλουσιν ἀραγε νὰ φανῶσι συγκεκινημένοι εἰς μέγενον βαθμόν; Τοῦτο ἀντίκειται τῇ φύσει. Ἡ μῆπως ὁφείλουσι νὰ ἐπιδειχθῶσι τοδοῦτον ψυχροῖς καὶ ἐν ἀμπχανίᾳ, ὅσον πράγματι ἐν παραπλοῖαις περιπτώσεσι συμβαίνει; Τοῦτο δύμως τὴν ἐναντιωτάτην παραφωνίαν θ' ἀπετέλει διὰ τὸν θεατήν. Πλὴν, ὡς προελέχθη, καὶ τοῦτο προέλαβεν ὁ Σοφοκλῆς διὰ τοῦ ἔξης, ὅτι παρ' αὐτῷ τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα διατηρῶσι τὸ ἑαυτῶν ἐνδιαφέρον, ὅτι η ἐντύπωσις, πην ἐπ' αὐτῶν η φωνὴ τοῦ Φιλοκτήτου ἐμποιοῖ, δὲν εἶναι τὸ μόνον, ὅπερ αὐτοῦ ἐπαρχοδεῖ καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ θεατὴς τὸν νοῦν ἔχει οὐχὶ τόσον ἐπὶ τοῦ δυσαναλόγου τῆς συμπαθείας αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν κραυγὴν ταύτην, ὅσον ἐπὶ τῆς μεταβολῆς μᾶλλον, πητις προέρ-

χεται η ἔδει νὰ προέλθῃ ἐν τοῖς ιδίοις αὐτῶν φρονήμασι καὶ ἐπινοήμασι διὰ τῆς συμπαθείας, δύσονδηποτε ἰσχυρὰ η ἀνίσχυρος αὗτη κάν η. Ο Νεοπτόλεμος καὶ ὁ χορὸς ἡπάτησαν τὸν ταλαιπωρὸν Φιλοκτήτην· οὗτοι ἀναγνωρίζουσιν εἰς οἴαν ἀπελπισίαν θὰ καταρρίψῃ αὐτὸν η ὑπ' αὐτῶν ἀπάτη καὶ πῦρ φοβερὸν σύμβαμα τούτῳ προσδύγνεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· τοῦτο οὐδεμίαν δύναται καταφανῆ συμπαθητικὴν αἰσθησιν ἐν αὐτοῖς νὰ διεγείρῃ, οὐχ ἡτον δύμως δύναται νὰ ὠθήσῃ αὐτούς, ἵνα, εἰς ἑαυτοὺς συνερχόμενοι, ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς τοσάντης ταλαιπωρίας καὶ μὴ θελήσωσι διὰ προδοσίας νὰ ἐπαυξήσωσι ταύτην. Τοῦτο προσμένει ὁ θεατὴς καὶ η ἐλπὶς αὐτοῦ δὲν διαψεύδεται ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς Νεοπτόλεμου. Ο Φιλοκτήτης, κύριος γινόμενος τῶν ἑαυτοῦ πημάτων, θὰ διετηρεῖ παρ' ἑαυτῷ τὸν Νεοπτόλεμον διὰ τῆς προσποιήσεως αὐτοῦ· ὁ Φιλοκτήτης, ὃν δὲ πόνος καθίστα ἀνίκανον πάσης προσποιήσεως, δύσονδηποτε ἀναγκαία κάν αὐτη παρισταται αὐτῷ, ὥστε οἱ μελλοντες συνδοιπόροι αὐτοῦ μὴ μεταμεληθῶσιν ἀμέδωσι διὰ τὴν ὑπόσχεδιν τοῦ νὰ παραλάβωσι τοῦτον μεθ' ἑαυτῶν, ὁ Φιλοκοτήτης, δις πραγματικὴν ἐξεικόνισιν τῆς φύσεως ἀποτελεῖ, ἐπαναφέρει καὶ τὸν Νεοπτόλεμον εἰς τὴν ιδίαν αὐτοῦ φύσιν. Ἡ ἐπαναφορὰ αὐτη εἶναι ἔξαιρετος καὶ τοσούτῳ συγκινητικωτέρα, ὅσφ διὰ τῆς ἀπλῆς φιλανθρωπίας κατορθοῦται. Παρὰ τοῖς Γάλλοις δύμως εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πάλιν οἱ ὥραιοι ὀφθαλμοί.¹ Ἄλλα δὲν θὰ λάβω πλέον ὑπ' ὅψιν τὴν παρφορίαν ταύτην. — Καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὰς Τραχινίας αὐτοῦ τὸ αὐτὸν ἔχοντιμοποίησε τέχνασμα, ἵνα διὰ τῆς συμπαθείας, πην η ἐπὶ τῷ σωματικῷ πόνῳ κραυγὴν θὰ προύκλει, παρακαλέσῃ ἀλλην ἐντύπωσιν ἐπὶ τῶν παρεστώτων. Ο τοῦ Ἡρακλέους πόνος δὲν εἶναι καταδαμαστικός, ὥθει δ' αὐτὸν μέχρι παραφορᾶς, καθ' ην ὑπὲρ οὐδενὸς ἀλλου μᾶλλον η ὑπὲρ ἐκδικήσεως μαίνεται. Ἐν τῇ ὄργῃ δὲ ταύτη συναράγμενος τὸν Λίχαν κατεκεργάματισθεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ φράχου. Τοῦ χοροῦ ἐκ γυναικῶν συνισταμένου, τοσούτῳ φυσικώτερον δέον κατ' ἀνάγκην φόδος καὶ ἐκπληξίς αὐτὸν νὰ καταλάβωσι. Τοῦτο ως καὶ η ἐλπὶς θεός της θὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἡρακλέους, η ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὑπὸ τὸ δεινὸν τοῦτο θ' ἀποθάνῃ, ὅτι αποτελοῦσιν ἐνταῦθα τὸ ιδιάζον γενικὸν ἐνδιαφέρον, ὅπερ τῆς συμπαθείας σύμικραν μόνον σκιὰν διατηρεῖ. Ἀποφασισθεῖσης τῆς ἐκβάσεως διὰ τῆς συναρμολογίας τῶν χρονῶν καθησυχάζει ὁ Ἡρακλῆς καὶ η περὶ τῆς τελευταῖας ἀποφάσεως ἐκπληξίς αὐτοῦ καταλαμβάνει τὴν θέσιν ὅλων τῶν ἀλλων αἰσθημάτων. Ἐν γένει δύμως κατὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ πάσχοντος Ἡρακλέους πρὸς τὸν πάσχοντα Φιλοκτήτην, ὁφείλομεν νὰ μὴ λημμονῶμεν ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἡμίθεος εἶναι, οὐτος δὲ μόνον βρωτός. Καὶ ὁ μὲν βρωτός οὐδέποτε ἐπὶ τῇ δεινολογίᾳ αὐτοῦ αἰσχύνεται,² δ' ἡμίθεος τούτων αἰσχύνεται ἐπὶ τῷ ὅτι τὸ θυντὸν αὐτοῦ μέρος τοσούτον τοῦ ἀθανάτου κατίσχεσθεν, ὥστε ἀναγκάζεται νὰ κλαίῃ καὶ θρηνῇ³ ως παρθέ-

1) Act. II. Se. III. De mes déguisements que penserait Sophie? λέγει οι ίδιες τοῦ Ἀχιλλέως.

2) Trach. στ. 1088. 89.

— διστις ὥστε παρθένος
Βέρρυγχα κλάσιν.

νος. Ήμεις οι νεώτεροι ούδεμιαν δίδομεν πίστιν εἰς ἡμιθέους, οὐχ ἀπό τον δικιάς ὁ ἐλάχιστος πόρος παρ' ὑπὲν ὃς ἡμιθέος αἰσθάνεται καὶ δρᾷ.

Ἐάν ὁ ἡθοποιὸς τὴν κραυγὴν καὶ τοὺς ἐκ τοῦ πόνου σπασμοὺς μέχρις ἀπάτης δύναται νὰ ἀναγάγῃ, τοῦτο οὔτε ν' ἀρνηθῶ τολμῶ, ἀλλ' οὔτε νὰ ἐπιθεναιάσω. Ἐάν εὑρισκον ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἡθοποιοὶ δλῶς ἀνίκαναν πρὸς τοῦτο ἥσαν, τότε ὠφειλον νὰ γνωρίζω ἐάν καὶ εἰς Garrik θὰ ἀδυνάτει τοῦτο νὰ πράξῃ· καὶ ἐάν τοῦτο καὶ παρ' αὐτῷ ἀπετύγκανε, τότε θὰ ἔτολμιων νὰ φρονήσω ὅτι οὐ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σκευοποιίᾳ καὶ ἀπαγγελίᾳ ἐν τοιάντη εὐρίσκοντο τελειότητι, οἵας σήμερον ἡμεῖς ούδεμιαν ἔχομεν ιδέαν.

(Ἀκολουθεῖ).

ΟΛΓΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ.

ΤΡΩΙΚΑ*

Διὰ τοιάντης εὐμενείας ἀποφεύγει ὁ στρατηγὸς Σραῖδερ τὴν βάσιν σοβαρᾶς ἐρεύνης. *Ἄς θελήσῃ τις λοιπὸν νὰ ὑπογράψῃ δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς εἰν ταῖς πραγματείαις αὐτοῦ τὰ πραγματικά, καὶ τότε θὰ κατίθῃ ὅτι πάντα τὰ λοιπά, ἐν οἷς «ἐπιτρέπεται ἐλευθέρα ἐνέργεια εἰς τὴν εὐμενῆ φαντασίαν» ὁμοίαζουσι πρὸς τρυφερὰ φυλλῶματα, συγκαλύπτοντα τὸ σχῆμα τῆς οἰκοδομῆς.

Ἐλειψει μεταβλητὸν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου! Ὅτε τῷ 1892 ἐν τῷ Nord und Süd (φυλλαδ. 189 : «Die Wahreit über die trojanischen Alterthümer») παρετίθουν τὰς κρίσεις, ἀς ἐξήνεγκεν ὁ στρατηγὸς ἐν τέλει τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ καὶ κατέληπον διὰ τῶν λέξεων: «Διὰ τούτων ἔχαντεῖται οὐ περὶ τοῦ Περγάμου θεωρεῖα» ὁ στρατηγὸς ἐπεκύρωσε ταῦτα δημοσιεύσας ἐπίσης ἐν τῷ Nord und Süd (φυλλαδ. 196 : «Bötticher wider Schliemann») τοῦ ιουλίου 1893 τάδε:

«Ο Μπαίττιχερ δὲν ἐπεκαλέσθη τὴν μαρτυρίαν μου· οὐδὲ εἶχεν ἀνάγκην αὐτῆς· ἤδυνατο κατ' ἀρέσκειαν νὰ χρησιμοποιήσῃ πάν δι', τι ἔντυπον τυγκάνει, ἥρκει μόνον τιμίως καὶ εὐσυνειδήτως τοῦτο νὰ πράξῃ. Τοῦτο δὲ οὐ τος ἐπραξε... περιορίζεται δὲ εἰς τὴν ἀναδημοσίευσιν τῆς κρίσεως μου ἐκ τεχνικῶν λόγων, ἀναγομένων εἰς τὴν οἰκοδομητικήν καὶ ιδιᾳ τὴν στρατηγικήν οἰκοδομητικήν, ὡς καὶ ἐξ ἴστορικῶν λόγων, καθ' οὓς τὰ ἀποκαλυφθέντα δὲν ἐν παραγόντινοι σιν δύνται νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὰ ἐρείπια ὡς ἐρείπια ιδρύματος Περγάμου οὐ ἐπανειλημμένων ὀχυρωματικῶν ιδρυμάτων».

Ὅτε δημοσίευσε τὴν περιοδικὴν Allgemeine Monatsschrift (σεπτεμβρ. φυλλ. 1893 : «Trojanisches») εἶπον δὲν ὁ διόλος τὸ αὐτό, ὁ στρατηγὸς παρεπονήθη ὅτι «τὸ τοιοῦτο παρέχει τῷ ἀναγνώστη δυσάρεστον παράστασιν τῆς ἀπέναντι τοῦ ὑπὸ συ-

ζήτησιν ζητήματος θέσεως αὐτοῦ καὶ ἐπιτρέπει νὰ πιστευθῇ ὅτι ἀπέρριψε τὴν περὶ Περγάμου θεωρίαν».

Οἱ χρόνοι μεταβαλλόνται καὶ ἡμεῖς δὲ σὺν αὐτοῖς μεταβαλλόμεθα! Οἱ λόγοι τῆς τοιάντης μεταβολῆς, συμπιπτούσης μετά τῆς ἐν Βερολίνῳ παρουσίας τοῦ Δαΐρφελδ, δὲν εἶναι ὑλικῆς φύσεως (sachlicher Natur). Οὐδὲ καὶ μία ἔτι λεπτομέρεια τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν δικαιολογεῖ αὐτήν. Τούναντίον! Ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς ἀνήρ, δύστις τῷ 1891 ἐκῆγυσθεν ὅτι «κρίνει ὡς στρατιωτικὸς μηχανικός (Kriegsbaumeister), κατέχων πάντας τὰς εἰκόνας καὶ τὰ σχέδια ὡς καὶ τὰς ἀμέσους ἐκ μέρους τοῦ κ. Δαΐρφελδ ἀνακοινώσεις, δὲν εἶδε μὲν πράγματι τὸ Ίσαρδλικ, πιστεύει δημοσίευσις ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ», αὐτὸς οὗτος δὲν ἔπιθυμει πᾶν «οἰανδήποτε νὰ οἰκειοποιηθῇ κρίσιν περὶ ἀντικειμένου, ὅπερ δὲν γνωρίζει ἐξ ίδιας δύκεως» (ἐπιστολ. πρὸς τὸν Όθωνα. Ταχυδρόμῳ οὐντονά, 1888), ἐπανελθὼν σύντοιχος τῆς Τροίας (ἐξαιρουμένης τῆς πύργων!). Μάλιστα ἐν πιστεῖ καὶ πεποιθήσει ἀποδέχεται ὁ στρατηγὸς τὰ κατὰ τὸ ἐφετεινὸν θέρος ἀποκαλυφθέντα προδότην τοῦ ιστορικοῦ (τῆς νέας Ιλίου) τείχην ὡς τείχην τοῦ Περγάμου τῆς πραγματικῆς δύπηρης Τροίας, ἀδιάθορον ἄν καὶ ὁ κρίκος οὗτος μὴ κλείπται ἐν τῇ βορείῳ πλευρῷ καὶ ἄν ἀποτελθῇ ταῦτα ἀτελῆ κορμὸν ἐξ ὀλίγων λιθίνων στρωμάτων, ἐξ οὐ δὲν δύναται τις (προβλ. τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας λεπτομέρειας τοῦ Σραῖδερ) ν' αναγνωρίσῃ τίνι τρόπῳ συνεκροτεῖτο οὐ μόνη περὶ ὑπάρχεις ἀμυντικοῦ τίνος σκοποῦ δυναμένην νὰ μαρτυρίσῃ στεφάνην (τοῦ τείχους = Krone). ἀποδέχεται πρὸς τούτοις τὴν ὑπαρξίαν συμπαγοῦς (massiven) δύκου τείχους ἐν τοῖς ΒΑ ὡς πύργον, μὴ λαμπάνων ὑπ' ὅψει τὴν ὑπ' αὐτοῦ τούτου γενομένην ὑπόδειξιν, ὅτι οὐ ὑπαρξίς κοιλότητος εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς περὶ πύργου ιδέας (προβλ. D. Bau Ztg τῆς 6 μαΐου 1891 ὡς καὶ τὸ πολλάκις μνημονεύθεν Archiv σσ. 98, 99), φρονῶν δ' ὅτι διὰ τοῦ «πύργου» τούτου «ἔχασθαλίζεται ὁ τοῦ Περγάμου καὶ ὁ τοῦ ὀχυρωματος χαρακτήρ» καὶ παραβλέπων τὴν ιδίαν αὐτοῦ λεπτομερῆ ἀπόδειξιν (D. Bau Ztg τῆς 6 μαΐου 1891), καθ' οὓς «οὐ ιδέα τῆς διὰ πύργων ἔχασθαλίσεως τῶν πλευρῶν (Flankirung) εἶναι μόνον νεωτέρα».

Πύργοι ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ μέχρι τοῦ IE' αἰώνος οὖν μόνον θάλαμοι φρονῶν καὶ σημεῖα ὑποστηρίζεως, ὅτε καὶ πάλιν οὐ παρέχεις κοιλότητος ητο ἀπαραίτητος.

Μάλιστα δὲ ἀνήρ, δύστις οὐ τρόπο πολλοῦ ἔτι ἀπολλέγειν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν ἀρχαιοτάτων μνημείων τῆς ὀχυρωματικῆς οἰκοδομητικῆς τὰ ἐρείπια τῆς Ίσαρδλικ — Τροίας, ἀτε παρουσιαζόντος τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἐλλείψεις, καθορῇ πᾶν παρὰ τὰς ἐλλείψεις ταῦτα δύνται τροίας η καὶ πλεονας ἔτι. Γράφει δὲ ἐν τῇ Bauzeitung τῆς 21 ὁκτωβρ. ἐ. ἔ. (ἔστι δὲ τοῦτο φυσιῶς ἀνακάλυψις τοῦ Δαΐρφελδ):

«Ἐκομεν λοιπὸν πᾶν δύνται τροίας, η ἀκριβεστερον: μαρτυρία ἐκ δύνται ἐποχῶν τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Μέχρι τοῦδε εἶχομεν μίαν: τὴν πυρποληθεῖσαν πό-

* Τελευταία σελ. 114—118.